

קברן לעת מצוא

סיפור מאת

בן-ציון יהושע

הטלפון חזר וצלצל בעקשנות. מעבר לקו היה ולודיה שריפוב, נהג ה'לאדה' המוסלמי שעבד במרכז התרבות הישראלי שאותו ניהלתי במסגרת שליחותי במדינות המוסלמיות של ברית המועצות לשעבר. הגעתי לאזור זמן קצר לאחר פירוקה של ברית המועצות והכרזת עצמאותן של המדינות שהיו חלק ממנה.

"סבתא שלי מתה. אני מבקש שתבוא מהר", התייפח ולודיה בטלפון. מה לי ולסבתא המוסלמית של הנהג שריפוב? למה הוא מתעקש שאגיע לבית סבתו בשכונה המוסלמית? למרות השאלות שהטרידו אותי, ביקשתי מאחד הנהגים להסיע אותי לבית סבתו המוסלמית של ולודיה. בדרך לשכונה המוסלמית אני מהרהר בשם משפחתי של 'שריפוב', המצביע על משפחה מוסלמית מיוחסת, שמקורה כנראה מ'בוכרה-י שריף', בוכרה האצילה. נכון שתווי פניו והמראה הבהיר של ולודיה הם יותר סלביים מאשר אוזבקים, אבל בעיר טשקנט, שיש בה למעלה ממאה לאומים שונים המתחתנים זה בזה, הכול ייתכן. סוף סוף הגענו לבית סבתו של שריפוב. הרחבה מסביב לבית מלאה עממים שונים – אוזבקים, טג'יקים, טטרים, רוסים ואוקראינים. אף לא יהודי אחד. ולודיה ניגש אלי ובזרועותיו החסונות חיבק אותי ונשק על לחיי נשיקות של נחמה. גם אמו יאנה שריפוב חיבקה ונישקה אותי ואמרה: "תודה לך שבאת. הייתה לנו בעיה גדולה ואתה בטח תדע איך לפתור אותה". לא הבנתי איך אני יכול לסייע בהלוויה מוסלמית. ולודיה הוביל אותי אל פנים הבית. בארון קבורה פתוח שכבה סבתו המנוחה, לבושה שמלת קטיפה נאה, שיער ראשה מסורק בסגנון שנות השלושים, עיניה עצומות ופניה מאופרות, שפתייה משוחות בשפתון אדום, ציפורניה המטופחות מרוחות בלק. ליד הנפטרת ישבה בתה יאנה. עורה בהיר ועיניה מלוכסנות שילוב של מראה סלאבי עם מאפיינים אוזבקים. היא לא הפסיקה ללטף את פניה של אמה המתה ומזמן לזמן שבה ולחצה את ידי.

"ולודיה, יאנה", אני אומר במבוכה, "במה אוכל לעזור לכם?"

"שני האנשים ליד מכסה הארון מנסים מאז הבוקר ליצור 'מגן דוד' מרצועת בד אחת, שנגזרה מתכריך, ולקבוע אותו על הארון והם לא מצליחים".

"למה לכם כמוסלמים 'מגן דוד'? בימינו זה סמל יהודי", אמרתי.

"אנחנו יודעים שזה סמל יהודי ולכן רצינו לקבוע 'מגן דוד' על ארונה של סבתא... סבתא שלי היא יהודייה היא הגיעה עם הוריה בשנת 1941 מאוקראינה למצוא כאן מקלט בזמן המלחמה העולמית השנייה", אומר לי ולודיה, "היא נישאה לאוזבק כדי להציל את המשפחה ממוות. סבי המנוח היה מוסלמי שדאג לכלכלת המשפחה שלנו בימי המלחמה".

"אם כך", אמרתי: "ולודיה, אמך יהודייה וגם אתה יהודי ואינך צריך גיור. שיערי הארץ פתוחים בפניכם". השניים הופתעו כשגילו את יהדותם.

"אין אפשרות לבנות 'מגן דויד' מרצועת בד אחת", אמרתי לשני הקברנים האוזבקיים. נטלתי מספרים וגזרתי את רצועת הבד שבידם לשני פסים שווים בגודלם ובניתי תוך פחות מדקה שני משולשים שהיו ל'מגן דויד'.

"בצוואתה ביקשה סבתא להיקבר בבית הקברות היהודי, לא הרחק מהקבר של אמה, היא השאירה כמה מטרים של בד כותנה וביקשה שישמש תכריך. אנחנו לא יודעים לעשות תכריכים ולכן ריפדנו את הארון שלה בבד כותנה שיהיה לה נוח בקבר", אומר ולודיה. יאנה מלטפת את מצחה של הנפטרת, פורצת בבכי ואומרת שתיים שלוש מילים ביידיש, הזכורות לה מילדותה, מילים ששמעה מאימא שלה ומסבתא שלה: "מאמע. א יידישע מאמע. גרויסן ייחוס", היא אומרת במבטא רוסי כבד. היא חזרה על המילים כאילו היו מנטרה לנשמתה של אמה."

אינני יודע אם זה רק יד המקרה. מן השמים ניתנו ממטרים עזים. שיירת המכוניות עשתה דרכה לבית העלמין האשכנזי של טשקנט. שני פועלים טאטארים עדיין חפרו את בור הקבר בתוך הבוץ הצהבהב. הפועלים במגפיים גבוהים היו מרוחים בבוץ. מדי עשר דקות הם נטלו את הארון וניסו ללא הצלחה לדחוף אותו לבור הקבר. הארון היה עדיין גדול בכמה סנטימטרים. הבוץ כיסה את הארון כליל. ה'מגן דויד' שלי נראה עלוב ביותר. הגשם ניתך ארצה, הפועלים במגפיים המשיכו להתבוסס בבוץ ולערוך ניסיונות. בנעוריי שמעתי על חיבוט קבר. הנה עיני רואות זאת. חלפה מחצית השעה של ניסוי וטעייה, עד שהארון מצא את מקומו בבור שחת. הפועלים כיסו את הארון בערמות עפר ובוץ. הקהל שהסתתר מתחת למטריות שחורות גדולות נראה כלהקת פינגווינים. איש לא הוציא הגה מפיו עד לרגע שבו הגיע הארון למנוחת עולמים. רק אז הניחו בזה אחר זה זרי פרחים על הקבר.

השמים נרגעו לרגע קט. מסביב הייתה שתיקה רועמת. אישה יהודייה שנעקרה בימי השואה נישאה לאוזבקי מוסלמי כדי לתת חיים למשפחתה והיא מבקשת בצוואתה להיקבר בקבר ישראל. מצאתי את עצמי קברן לעת מצוא מקיים מצוות גמילות חסד של אמת. אינני יכול לתת לאירוע זה לחלוף על פני מבלי לתת לו חותם יהודי כלשהו. ניגשתי סמוך לקבר. הקהל הלא יהודי הקיף אותי ואת הקבר. לא ידעתי מה לומר ובכל זאת פתחתי ודקלמתי בעברית את 'אשת חיל', שאני נוהג לומר בסעודת ליל שבת. אמרתי קדיש: 'יתגדל ויתקדש שמה רבא' וקולי הדהד בין מאות המצבות. חשתי כי מאות מתי ישראל הקבורים בבית הקברות הזה עונים אחריי 'אמן'. אמרתי 'אשכבה לאישה' כפי שאני נוהג לומר כל אימת שאני עולה על קברה של אמי עליה השלום. הקהל לא הבין מילה אבל מנגינות בית העלמין, שיצאו ממחוזות היגון, פעלו עליהם.

השמים שבו וטפטפו. ברוסית הצנועה שלי פתחתי ואמרתי: "דֶּרְגִי דְּרוֹזְיָה, חברים יקרים, היום 9 במאי, יום הניצחון על גרמניה הנאצית. אינני יודע אם זה יד המקרה ואולי לא. השמים בוכים עכשיו על מותה של אישה יהודייה שהמלחמה מבחינתה נגמרה רק היום. הוריה והורי הוריה חיו כיהודים ומתו כיהודים וגם היא ביקשה למות כיהודייה. הייתה לי הזכות להביאה לקבורה כיהודייה ולומר על נשמתה 'קדיש' ו'אשכבה'. השמים מבכים עכשיו לא רק את מותה אלא גם את הגורל היהודי על האדמה הזאת".

יאנה ובנה ולודיה שריפוב חיבקו אותי בחום. יאנה אמרה: "אמי אמרה: כל השנים חייתי כאן כלא יהודייה. בתוך תוכי חשתי את פעימות הלב היהודי שלי. אני רוצה למות ולהיקבר כיהודייה... אתה הבאת היום את אמנו לקבורה כיהודייה..."

רעד אחז בכל גופי. השמים שבו והתמלאו הבזקים של ברקים ובעקבותיהם באו הרעמים, שהתגלגלו כרעמי תותח בחזית מלחמת העולם השנייה וליוו יהודייה למנוחת עולם. המלחמה תמה כאן רק היום. פתאום ירד שקט והגשם פסק. משפחת שריפוב עלתה לארץ.

קברן לעת מצוא

סיפור מאת

בן-ציון יהושע

הטלפון חזר וצלצל בעקשנות. מעבר לקו היה ולודיה שריפוב, נהג ה'לאדה' המוסלמי שעבד במרכז התרבות הישראלי שאותו ניהלתי במסגרת שליחותי במדינות המוסלמיות של ברית המועצות לשעבר. הגעתי לאזור זמן קצר לאחר פירוקה של ברית המועצות והכרזת עצמאותן של המדינות שהיו חלק ממנה.

"סבתא שלי מתה. אני מבקש שתבוא מהר", התייפח ולודיה בטלפון. מה לי ולסבתא המוסלמית של הנהג שריפוב? למה הוא מתעקש שאגיע לבית סבתו בשכונה המוסלמית? למרות השאלות שהטרידו אותי, ביקשתי מאחד הנהגים להסיע אותי לבית סבתו המוסלמית של ולודיה. בדרך לשכונה המוסלמית אני מהרהר בשם משפחתו של 'שריפוב', המצביע על משפחה מוסלמית מיוחסת, שמקורה כנראה מ'בוכרה-י שריף', בוכרה האצילה. נכון שתווי פניו והמראה הבהיר של ולודיה הם יותר סלביים מאשר אוזבקיים, אבל בעיר טשקנט, שיש בה למעלה ממאה לאומים שונים המתחתנים זה בזה, הכול ייתכן. סוף סוף הגענו לבית סבתו של שריפוב. הרחבה מסביב לבית מלאה עממים שונים – אוזבקים, טג'יקים, טטרים, רוסים ואוקראינים. אף לא יהודי אחד. ולודיה ניגש אלי ובזרועותיו החסונות חיבק אותי ונשק על לחיי נשיקות של נחמה. גם אמו יאנה שריפוב חיבקה ונישקה אותי ואמרה: "תודה לך שבאת. הייתה לנו בעיה גדולה ואתה בטח תדע איך לפתור אותה". לא הבנתי איך אני יכול לסייע בהלוויה מוסלמית. ולודיה הוביל אותי אל פנים הבית. בארון קבורה פתוח שכבה סבתו המנוחה, לבושה שמלת קטיפה נאה, שיער ראשה מסורק בסגנון שנות השלושים, עיניה עצומות ופניה מאופרות, שפתיה משוחות בשפתון אדום, ציפורניה המטופחות מרוחות בלק. ליד הנפטרת ישבה בתה יאנה. עורה בהיר ועיניה מלוכסנות שילוב של מראה סלאבי עם מאפיינים אוזבקיים. היא לא הפסיקה ללטף את פניה של אמה המתה ומזמן לזמן שבה ולחצה את ידי.

"ולודיה, יאנה", אני אומר במבוכה, "במה אוכל לעזור לכם?"

"שני האנשים ליד מכסה הארון מנסים מאז הבוקר ליצור 'מגן דוד' מרצועת בד אחת, שנגזרה מתכריך, ולקבוע אותו על הארון והם לא מצליחים".

"למה לכם כמוסלמים 'מגן דוד'? בימינו זה סמל יהודי", אמרתי.

"אנחנו יודעים שזה סמל יהודי ולכן רצינו לקבוע 'מגן דויד' על ארונה של סבתא... סבתא שלי היא יהודייה היא הגיעה עם הוריה בשנת 1941 מאוקראינה למצוא כאן מקלט בזמן המלחמה העולמית השנייה", אומר לי ולודיה, "היא נישאה לאוזבק כדי להציל את המשפחה ממוות. סבי המנוח היה מוסלמי שדאג לכלכלת המשפחה שלנו בימי המלחמה."

"אם כך", אמרתי: "ולודיה, אמך יהודייה וגם אתה יהודי ואיך צריך גיור. שערי הארץ פתוחים בפניכם". השניים הופתעו כשגילו את יהדותם.

"אין אפשרות לבנות 'מגן דויד' מרצועת בד אחת", אמרתי לשני הקברנים האוזבקים. נטלתי מספרים וגזרתי את רצועת הבד שבידם לשני פסים שווים בגודלם ובניתי תוך פחות מדקה שני משולשים שהיו ל'מגן דויד'.

"בצוואתה ביקשה סבתא להיקבר בבית הקברות היהודי, לא הרחק מהקבר של אמה, היא השאירה כמה מטרים של בד כותנה וביקשה שישמש תכריך. אנחנו לא יודעים לעשות תכריכים ולכן ריפדנו את הארון שלה בבד כותנה שיהיה לה נוח בקבר", אומר ולודיה. יאנה מלטפת את מצחה של הנפטרת, פורצת בבכי ואומרת שתיים שלוש מילים ביידיש, הזכורות לה מילדותה, מילים ששמעה מאימא שלה ומסבתא שלה: "מאמע. א יידישע מאמע. גרויסן ייחוס", היא אומרת במבטא רוסי כבד. היא חזרה על המילים כאילו היו מנטרה לנשמתה של אמה."

אינני יודע אם זה רק יד המקרה. מן השמים ניתנו ממטרים עזים. שיירת המכוניות עשתה דרכה לבית העלמין האשכנזי של טשקנט. שני פועלים טאטארים עדיין חפרו את בור הקבר בתוך הבוץ הצהבהב. הפועלים במגפיים גבוהים היו מרוחים בבוץ. מדי עשר דקות הם נטלו את הארון וניסו ללא הצלחה לדחוף אותו לבור הקבר. הארון היה עדיין גדול בכמה סנטימטרים. הבוץ כיסה את הארון כליל. ה'מגן דויד' שלי נראה עלוב ביותר. הגשם ניתך ארצה, הפועלים במגפיים המשיכו להתבוסס בבוץ ולערוך ניסיונות. בנעוריי שמעתי על חיבוט קבר. הנה עיניי רואות זאת. חלפה מחצית השעה של ניסוי וטעייה, עד שהארון מצא את מקומו בבור שחת. הפועלים כיסו את הארון בערמות עפר ובוץ. הקהל שהסתתר מתחת למטריות שחורות גדולות נראה כלהקת פינגווינים. איש לא הוציא הגה מפיו עד לרגע שבו הגיע הארון למנוחת עולמים. רק אז הניחו בזה אחר זה זרי פרחים על הקבר.

השמים נרגעו לרגע קט. מסביב הייתה שתיקה רועמת. אישה יהודייה שנעקרה בימי השואה נישאה לאוזבקי מוסלמי כדי לתת חיים למשפחתה והיא מבקשת בצוואתה להיקבר בקבר ישראל. מצאתי את עצמי קברן לעת מצוא מקיים מצוות גמילות חסד של אמת. אינני יכול לתת לאירוע זה לחלוף על פניי מבלי לתת לו חותם יהודי כלשהו. ניגשתי סמוך לקבר. הקהל הלא יהודי הקיף אותי ואת הקבר. לא ידעתי מה לומר ובכל זאת פתחתי ודקלמתי בעברית את 'אשת חיל', שאני נוהג לומר בסעודת ליל שבת. אמרתי קדיש: 'יתגדל ויתקדש שמה רבא' וקולי הדהד בין מאות המצבות. חשתי כי מאות מתי ישראל הקבורים בבית הקברות הזה עונים אחריי 'אמן'. אמרתי 'אשכבה לאישה' כפי שאני נוהג לומר כל אימת שאני עולה על קברה של אמי עליה השלום. הקהל לא הבין מילה אבל מנגינות בית העלמין, שיצאו ממחוזות היגון, פעלו עליהם.

השמים שבו וטפטפו. ברוסית הצנועה שלי פתחתי ואמרתי: "דֶרְגִי דֶרְוֶזְיָה, חברים יקרים, היום 9 במאי, יום הניצחון על גרמניה הנאצית. אינני יודע אם זה

יד המקרה ואולי לא. השמים בוכים עכשיו על מותה של אישה יהודייה שהמלחמה מבחינתה נגמרה רק היום. הוריה והורי הוריה חיו כיהודים ומתו כיהודים וגם היא ביקשה למות כיהודייה. הייתה לי הזכות להביאה לקבורה כיהודייה ולומר על נשמתה 'קדיש' ו'אשכבה'. השמים מבכים עכשיו לא רק את מותה אלא גם את הגורל היהודי על האדמה הזאת".

יאנה ובנה ולודיה שריפוב חיבקו אותי בחום. יאנה אמרה: "אמי אמרה: כל השנים חייתי כאן כלא יהודייה. בתוך תוכי חשתי את פעימות הלב היהודי שלי. אני רוצה למות ולהיקבר כיהודייה... אתה הבאת היום את אמנו לקבורה כיהודייה..."

רעד אחז בכל גופי. השמים שבו והתמלאו הבזקים של ברקים ובעקבותיהם באו הרעמים, שהתגלגלו כרעמי תותח בחזית מלחמת העולם השנייה וליוו יהודייה למנוחת עולם. המלחמה תמה כאן רק היום. פתאום ירד שקט והגשם פסק. משפחת שריפוב עלתה לארץ.